

تأثیر تلاوت قرآن بر میزان خطرپذیری نوجوانان در مقابل رفتارهای پرخطر

محمد رضائی*^۱، نورعلی فرخی^۲، فردین دارابی^۳، جواد محمدی^۴

تاریخ پذیرش: ۹۷/۶/۶

تاریخ ارسال: ۹۶/۱۰/۹

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر تلاوت قرآن کریم بر میزان خطرپذیری نوجوانان مقطع دبیرستان در مقابل رفتارهای پرخطر انجام شد. این پژوهش از نوع نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون- پس آزمون با گروه کنترل و آزمایش است. جامعه آماری آن شامل کلیه دانش آموزان پسر مقطع دبیرستان (سال اول و دوم) در ناحیه ۲ و ۱ شهر اردبیل و نمونه پژوهش شامل ۳۰ نفر از این دانش آموزان بود که به صورت نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای از میان دانش آموزان در حال تحصیل نمونه‌گیری شد. و به صورت تصادفی در دو گروه (هر کدام: ۱۵ نفر) به‌عنوان گروه آزمایش و گروه گواه جایگزین شدند. ابتدا مقیاس خطرپذیری نوجوانان ایرانی (IARS) به‌عنوان پیش آزمون برای هر دو گروه اجرا شد و سپس بعد از اتمام دوره ۱۲ جلسه‌ای (هر جلسه ۳۰ دقیقه) برای گروه آزمایش، به‌منظور سنجش میزان خطرپذیری نوجوانان در مقابل رفتارهای پرخطر (متغیر وابسته) مجدداً مقیاس خطرپذیری نوجوانان ایرانی (IARS) به‌عنوان پس‌آزمون در هر دو گروه اجرا شد تا اثر گذاری تلاوت قرآن (متغیر مستقل) در گروه آزمایش مورد بررسی قرار گیرد. در این تحقیق داده‌ها با روش تحلیل کوواریانس و استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۰ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد، تأثیر تلاوت قرآن به‌عنوان متغیر مستقل بر میزان خطرپذیری نوجوانان، به‌عنوان متغیر وابسته معنا دار بوده و میزان خطرپذیری در گروه آزمایشی، نسبت به گروه کنترل به‌طور معنا دار کاهش پیدا کرده است.

واژه‌های کلیدی: رفتارهای پرخطر، خطرپذیری، تلاوت قرآن، نوجوانی

۱. * کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران. m.rezaei1510@gmail.com

۲. عضو هیات علمی و دانشیار گروه سنجش و اندازه‌گیری، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.

۳. کارشناس ارشد الهیات و علوم قرآنی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.

۴. دانشجوی دکتری روان‌شناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خرم‌آباد.

مقدمه

امنیت فردی و اجتماعی از دیرباز برای افراد، خانواده‌ها و جوامع بشری حائز اهمیت بوده است و تاکنون از ابعاد مختلفی توسط روان‌شناسان و جامعه‌شناسان مورد توجه قرار گرفته است. در این بین، نوجوانان، با توجه به ویژگی‌های اختصاصی خود از قبیل قدرت خطر کردن و ریسک‌پذیری بیشتر کانون توجه مراکز آموزشی و سائر مراکز و نهادهای اجتماعی بوده‌اند. نوجوانی دوره‌ای است که در آن شاهد تغییرات سریع احساسی، فیزیکی و اجتماعی هستیم (آگینباگ و گیتلمن^۱، ۲۰۰۳). بر اساس تعریف سازمان جهانی بهداشت^۲ (WHO)، این دوره به سنین ۱۰ تا ۱۹ سالگی اطلاق می‌شود (راسل و رابرت^۳، ۲۰۰۵). در این دوره دست‌یابی به خود مختاری و مسئولیت‌پذیری و همچنین تصمیم‌گیری برای ابعاد مختلفی همچون سلامتی، خانواده، شغل و همسالان شکل می‌یابد (فرستنبرگ^۴، ۲۰۰۰). در این دوره نوجوان نقش‌ها، مسئولیت‌های جدید را می‌پذیرد و مهارت‌های اجتماعی را برای عهده‌دار شدن نقش‌ها و مسئولیت‌ها را فرامی‌گیرد (هریس، دانکن و بویجولی^۵، ۲۰۰۲). او به سبک و سنگین کردن رفتارها، آزمایش نقش‌ها، اعلام تمایز از بزرگسالان و در برخی موارد به نادیده گرفتن قواعد دست‌می‌زند (شفرز^۶، ۱۹۳۴، ترجمه راسخ، ۱۳۹۳). بنابراین میزان خطرپذیری در این دوره همانند دوره جوانی نسبت به دیگر دوره‌های سنی بالاتر است، و در دوران سنین نوجوانی و جوانی گرایش بیشتری به رفتارهای پرخطر دیده می‌شود (شاملو، ۱۳۹۲). گرگ و گروور^۷ (۲۰۰۳) رفتارهای پرخطر را با عنوان «خطرپذیری» به صورت رفتارهایی که احتمال پیامدهای منفی، ناخوشایند و مخرب جسمی، روان‌شناختی و اجتماعی را افزایش می‌دهد تعریف کرده‌اند (کارگرگ و گروور، ۲۰۰۳). رفتارهای پرخطر، رفتارهایی هستند که سلامت و بهزیستی نوجوانان و جوانان را در معرض خطر قرار می‌دهند.

---

۱. Aughinbaugh, A, & Gittleman, M

۲. World Health Organization

۳. Russell, V, & Robert, B

۴. Furstenberg, F.F

۵. Harris, K.N, Duncan, G.J, & Boisjoly, J

۶. Schafers, B

۷. Carr Gregg, M. R, & Grover, S.R

این رفتارها به دو بخش تقسیم می‌شوند، بخش اول شامل رفتارهایی می‌شود که بروز آنها سلامت خود فرد را به خطر می‌اندازد و بخش دوم شامل رفتارهایی است که سلامت و تندرستی دیگر افراد جامعه را تهدید می‌کند. به‌عنوان رفتارهای پرخطری که برای خود فرد خطر زا می‌باشد، می‌توان مصرف الکل، مصرف سیگار و روابط جنسی ناایمن را نام برد و از جمله رفتارهای پرخطری که برای دیگران تهدید کننده می‌باشد، می‌توان به رفتارهای ضد اجتماعی همانند دزدی، پرخاشگری، فرار از خانه و رفتارهای جنسی اشاره کرد (شاملو، ۱۳۹۲).

شیوع رفتارهای پرخطر در بین نوجوانان و جوانان در سال‌های اخیر به یک مسئله اجتماعی تبدیل شده است و نگرانی‌های عمیقی را در سطوح مختلف مدیریتی، دانشگاهی و عمومی در جامعه به وجود آورده است. و تحقیقات حاکی از آن است که مداخله برای کاهش رفتارهای پرخطر در سنین نوجوانی ضروری است (باریکانی، ۱۳۸۷). گزارش رشید (۱۳۹۴)، دریک پژوهش مقطع بین دانش آموزان دختر و پسر شهر تهران، حاکی از آن است که تجربه کشیدن قلیان، کشیدن سیگار، رابطه جنسی، کتک کاری در بیرون از خانه، و تجربه مصرف الکل به ترتیب همه گیرترین رفتارهای پرخطر در میان نوجوانان دختر و پسر است و همچنین میانگین رفتارهای پرخطر در پسران بیشتر از دختران گزارش گردید (رشید، ۱۳۹۴). آتش نفس، قربانی، طباطبایی، عبدوس، عباس پور و محمودیان (۱۳۹۳) نیز در یک تحقیق کیفی به بررسی و تبیین دیدگاه‌های دانش آموزان دوره متوسطه شهر سمنان نسبت به رفتارهای پرخطر شایع در این سن و عوامل خانوادگی مؤثر بر آن پرداختند. به گزارش این پژوهشگران، از دیدگاه اکثریت نمونه‌های پژوهش رایج‌ترین رفتار پرخطر در این گروه سنی «دوستی با جنس مخالف» است به گفته این پژوهشگران، از دیدگاه اکثریت نمونه‌های پژوهش، رفتارهای پرخطر در میان دانش آموزان دوره متوسطه از فراوانی بالایی برخوردار است به گونه‌ای که پسران بیشتر به مواردی نظیر دوستی با جنس مخالف، مصرف مواد مخدر و استعمال دخانیات به‌صورت تفننی، مشاهده فیلم‌های مبتذل، هنجار شکنی، مزاحمت‌های خیابانی، فرار از مدرسه و خانه اشاره نمودند. دختران نیز مواردی چون دوستی با جنس مخالف، گرایش و یا استعمال دخانیات به‌صورت تفننی، داشتن دوستان نایاب،

مشاجره و خشونت با همسالان، خودکشی (بیشتر به صورت افکار آن) و فرار از مدرسه یا منزل را ذکر نمودند (آتش نفس، قربانی، طباطبایی، عبدوس، عباس پور و محمودیان، ۱۳۹۳).

در برخی مطالعات، مذهب از طریق برقراری یک نظم اخلاقی درونی می‌تواند تدوین قوانین، و گرایش به رفتارهای پرخطر را تحت تأثیر قرار دهد (اسمیت^۱، ۲۰۰۳). از دیدگاه جامعه‌شناسی دین به‌عنوان یک نماد اجتماعی دارای کارکردهای اساسی مانند انضباط، انسجام و خوشبختی آفرینی در نظر گرفته می‌شود که نبود آن بقای جامعه را مخدوش می‌کند. دین غالباً می‌تواند عامل نیرومند تعیین‌کننده پدیده‌های اجتماعی باشد به نهادها شکل دهد، بر ارزش‌ها تأثیرگذار و روابط را زیر نفوذ خود قرار دهد (زاکرمن، ۱۳۹۴). در واقع دین یک جهان بینی و ایدئولوژی دقیق و وسیع ارائه می‌دهد و به شکلی فراگیر همه ابعاد زندگی فرد معتقد را جهت‌دهی می‌کند. به گفته گوتک^۲ جهان بینی نه تنها روابط بیرونی فردی را در قبال نظامهای اجتماعی، سیاسی و تربیتی تعیین می‌بخشد بلکه حس درونی وجود فرد یا هویت شخص را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد (گوتک، ۱۹۹۷، ترجمه پاک سرشت، ۱۳۹۰). دین اسلام آخرین کتاب آسمانی را قرآن معرفی نموده و بیان می‌دارد که این کتاب راه هدایت بشر را معین نموده است. چنانچه در سوره‌ی اسرا می‌فرماید: «این قرآن به راهی هدایت می‌کند که مستقیم‌ترین راههاست و به مؤمنانی که عمل صالح انجام می‌دهند بشارت می‌دهد که برای آنها پاداش بزرگی است^۳» (الإسراء، ۹). قرآن کریم به شیوه‌های مختلف، انسان را به ایمان، عمل صالح و اصلاح نمودن امور مردم دعوت نموده و از کفر، عمل ناشایست و افساد در جامعه بر حذر داشته است به‌عنوان نمونه در سوره مریم می‌فرماید: «مسلماً کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، خداوند رحمان، محبتی برای آنان در دلها قرار می‌دهد^۴» (مریم، ۹۶). در سوره شعرا نیز می‌فرماید: «حق مردم را کم

۱. Smith, C

۲. Gotek, G

۳. إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّذِي هِيَ أَقْوَمٌ وَيُنَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا.

۴. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا.

مگذارید و در زمین برای فساد تلاش مکنید^۱» (الشعراء، ۱۸۳). در آخرین کتاب آسمانی نازل نازل شده از جانب خداوند یعنی قرآن، ذکر و یاد خداوند موجب آرامش و اطمینان قلب معرفی شده است^۲ (الرعد، ۲۸). همچنین در این کتاب آسمانی، قرائت آیات الهی و گوش فرادادن به آن، هنگامی که قرائت می‌شود، دستور و تأکید گردیده است. خداوند در سوره مزمل می‌فرماید: «هر چه میسر شود از قرآن بخوانید^۳» (المزمل، ۲۰). و در سوره اعراف نیز می‌فرماید: «چون قرآن بخوانند به آن گوش فرا دهید و خاموش باشید، شاید مشمول رحمت خدا شوید^۴» (الاعراف، ۲۴۰). چنین تأکیدی برای قرائت قرآن کریم و همچنین استماع آیات الهی به این دلیل است تا انسان با این کتاب آسمانی و معارف الهی آشنا شود و با اتصال به سرچشمه وحی، راه هدایت و سعادت را طی نماید. چنانچه در سوره نحل می‌فرماید: «و ما این کتاب را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز، و مایه هدایت و رحمت و بشارت برای مسلمانان است^۵» (النحل، ۸۹). چنانچه پژوهشگران علوم قرآنی بیان داشته‌اند، برای قرآن در دو بُعد لفظ و معنی اعجاز وجود دارد. مراد از اعجاز لفظی قرآن، جنبه هنری و زیبایی است، ویژگی فصاحت و بلاغت، و مواردی چون آهنگ پذیری و به‌طور کلی زیبایی و حلاوت قرآن. قرآن سبک خاص به خود دارد نه شعر است و نه نثر. قرآن شعر نیست چون وزن و قافیه در آن رعایت نشده و در آن از تخیلات و تشبیهات مبالغه آمیز که در اشعار وجود دارد استفاده نشده است. همچنین قرآن نثر هم نمی‌باشد چون هیچ نثری آهنگ بردار نیست و قرآن عجیب آهنگ بردار است (مطهری، ۱۳۵۲). بُعد دیگر اعجاز قرآنی بُعد معنایی آن است که جنبه علمی و فکری دارد و شامل مواردی چون تناسق معنایی، اخبار غیبی، معارف و علوم الهی، تحریف ناپذیری، و... می‌شود. به خصوص که این معارف متعالی الهی، و اخبار غیبی توسط فرد امّی که ناآشنا به خواندن و نوشتن است آورده شده است بیان گر اعجاز معنوی آن است (مطهری، ۱۳۵۲). خداوند در سوره مائده این زیبایی لفظ و معنی را برای

۱. وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ.

۲. الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ.

۳. اقْرَأُوا مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ.

۴. وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ.

۵. وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ.

قرآن، چنین تبیین و به تصویر می‌کشد: «و هر زمان آیاتی را که بر پیامبر (اسلام) نازل شده بشنوند، چشمهای آن‌ها را می‌بینی که از شوق اشک می‌ریزد، بخاطر حقیقتی که دریافته‌اند»^۱ (المائده، ۸۳).

علی رغم پژوهش‌های مختلف در حوزه دین، با این وجود چنانچه اسپیلکا، هود و گورساج^۲ (۱۹۹۰) بیان داشته‌اند اکثر این مطالعات پراکنده و ضعیف بوده و اغلب سازمان بندی نظری و منطقی مناسبی نداشته است و این حوزه نیازمند بررسی‌های دقیق و سواس گونه است (سایبان فرد، ۱۳۸۱). بررسی تعداد تحقیقات انجام شده در ایران نشان می‌دهد که گستره‌ی تحقیقات مرتبط با قرآن به‌طور خاص بسیار کمتر از تحقیقات انجام شده در حوزه دین به معنی وسیع آن است، با این وجود، پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با قرآن - هرچند به مقدار کم - نشان می‌دهد که این کتاب آسمانی هم از نظر لفظ و هم از نظر معنا با برخی متغیرهای روان‌شناختی، تربیتی و جامعه‌شناختی مرتبط و حتی تأثیرگذار بوده است. به‌عنوان نمونه، پژوهش انصاری جابری، نگاهبان بنابی، صیادی اناری و آقامحمد حسنی (۱۳۸۴) نشان داد که آوای قرآن کریم بر افسردگی بیماران بستری تأثیر داشته و تفاوت میانگین نمرات میزان افسردگی قبل و بعد از مداخله در گروه مورد مطالعه معنادار بوده است. (انصاری جابری، نگاهبان بنابی، صیادی اناری و آقا محمد حسنی، ۱۳۸۴). تحقیق موردی فقیهی (۱۳۸۶) نیز بیان گر این بود که آموزش‌های روان‌شناختی مبتنی بر قرآن و حدیث در روابط همسران تأثیر روانی و تربیتی مثبت و طولانی داشته است (فقیهی، ۱۳۸۶). تحقیق اسمعیلی صدرآبادی، جدادی، رفیع خواه و نقی زاده نیز در پژوهشی اثربخشی تدبیر در آیات قرآن کریم بر افزایش سلامت روان را نشان دادند. (اسمعیلی صدرآبادی، جدادی، رفیع خواه و نقی زاده، ۱۳۹۵). پژوهش فرنام و حمیدی (۱۳۹۵) نیز حاکی از آن بود که آموزش گروهی مثبت‌نگری با تأکید بر قرآن و آموزه‌های اسلامی، باعث افزایش متغیر امید و زیر مقیاس‌های آن در گروه آزمایش نسبت به گروه گواه شده است (فرنام و حمیدی، ۱۳۹۵). چنین به نظر می‌رسد که

۱. وَ إِذَا سَمِعُوا مَا أَنْزَلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنَهُمْ تَفِضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتَبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ.

۲. Spilka, B. Hood, R & Gorsuch, R

با توجه به وجود و اهمیت قرآن در فرهنگ عمومی مردم کشور ما، به‌عنوان یک کتاب آسمانی که ریشه در باورهای عمیق مذهبی دارد و همچنین با توجه به میزان اثرپذیری افراد از تعالیم تربیتی و ابعاد معنوی قرآن، بین مؤلفه‌های مرتبط با قرآن و سایر متغیرهای روان‌شناختی و جامعه‌شناختی نیز شاهد ارتباط معنا دار باشیم. اهمیت این موضوع و نتایج مرتبط با آن با توجه به فرهنگ دینی عموم مردم و نوع نگرش به این کتاب آسمانی می‌تواند نگاه جامع و کار بردی‌تری با رویکرد و راهبردهای مبتنی بر آموزه‌های قرآنی برای خانواده‌ها، و مراکز فرهنگی و آموزشی به ارمغان داشته باشد. بنابراین با توجه به اهمیت شیوع برخی رفتارهای پرخطر در بین نوجوانان و ضرورت تلاش و مداخله برای مهار و اصلاح این گونه رفتارها (باریکانی، ۱۳۸۷) می‌توان این سؤال را مطرح نمود که آیا قرآن که به‌عنوان یک کتاب مقدس که در قالب الفاظِ جذاب و شیرین و همچنین معانی متعالی و زندگی بخش در دسترس مردم اعم از کودکان، نوجوانان، جوانان و بزرگسالان کشور ما قرار دارد می‌تواند در مهار رفتارهای پرخطر نوجوانان تأثیرگذار و میزان خطرپذیری آن‌ها را کاهش دهد؟. با توجه به اهمیت دوران نوجوانی، و اهمیت این موضوع که توجه هرچه بیشتر به چگونگی شکل‌گیری پایه‌های اعتقادی و ارزش‌گذاری در نوجوانان می‌تواند به‌عنوان یک سرمایه‌گذاری مناسب در جهت بالاتر بردن وضعیت روان‌شناختی و رفتاری آنان به حساب آید (ماس و دابسن^۱، ۲۰۰۶)، در صورت تأثیرگذاری مثبت قرآن بر این گونه رفتارها، می‌توان خوش بین بود که علاوه بر استفاده‌های درمانی از این کتاب آسمانی، خانواده‌ها، نهادها و مراکز اجتماعی و آموزشی - رسمی و غیر رسمی - به‌ویژه مدراس و در سطحی بالاتر، اداره آموزش و پرورش کشور نیز با رویکرد مبتنی بر تعالیم قرآنی و تدوین راهبردها، خدمات فرهنگی - تربیتی بیشتر و بهتری برای نوجوانان در سطح جامعه خصوصاً افراد تحت پوشش خود داشته باشند. بدین منظور پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر استماع تلاوت قرآن کریم بر رفتارهای پرخطر در نوجوانان انجام گردید. و تلاوت قرآن به‌عنوان متغیر

---

۱. Moss, E.I, & Dobson, K

مستقل و رفتارهای پرخطر به‌عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شد تا اثربخشی متغیر مستقل موردبررسی قرار گیرد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع نیمه آزمایشی است که در آن از طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل و آزمایش استفاده شد. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان پسر مقطع دبیرستان (سال اول و دوم) در ناحیه ۲ و ۱ شهر اردبیل و نمونه پژوهش شامل ۳۰ نفر از این دانش‌آموزان بود که به‌صورت نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای از میان دانش‌آموزان در حال تحصیل نمونه‌گیری شد. و به‌صورت تصادفی در دو گروه (هر کدام: ۱۵ نفر) به‌عنوان گروه آزمایش و گروه گواه جایگزین شدند. ابتدا مقیاس خطرپذیری نوجوانان ایرانی (IARS) به‌عنوان پیش‌آزمون برای هر دو گروه اجرا شد و سپس بعد از اتمام دوره ۱۲ جلسه‌ای (هر جلسه ۳۰ دقیقه) برای گروه آزمایش، به‌منظور سنجش میزان خطرپذیری نوجوانان در مقابل رفتارهای پرخطر (متغیر وابسته) مجدداً مقیاس خطرپذیری نوجوانان ایرانی IARS به‌عنوان پس‌آزمون در هر دو گروه اجرا شد تا اثر‌گذاری استماع تلاوت قرآن (متغیر مستقل) در گروه آزمایش موردبررسی قرار گیرد. لازم به ذکر است که علاوه بر یکسان بودن ابزار آزمون تا حد امکان شرایط هر دو گروه برای شرکت در پیش‌آزمون و پس‌آزمون یکسان و آزمونها برای هر دو گروه در یک زمان انجام گردید (گال، بورگ و گال، ۱۹۴۲، ترجمه نصر، عریضی و ابوالقاسمی، ۱۳۹۱). بدین منظور تلاوت آیات قرآن به‌صورت گروهی در ۱۲ جلسه (هر جلسه ۳۰ دقیقه) با صوت عبدالباسط و به‌صورت قرائت مجلسی، برای دانش‌آموزان در گروه آزمایش و در مکانی ساکت و آرام پخش گردید. همچنین به‌منظور توجه بیشتر دانشجویان به تلاوت آیات قرآن، و توجه ضمنی به معانی آیات، ترجمه آیات قرآن نیز در اختیار آنها قرار داده شد. ولی برای گروه دیگر یعنی گروه کنترل هیچ‌گونه مداخله‌ای صورت نگرفت. بنابراین تلاوت آیات قرآن به‌عنوان متغیر مستقل برای گروه آزمایش اعمال و اثر آن بر میزان خطرپذیری نوجوانان در مقابل رفتارهای پرخطر

۱. Gall, M.D. Borg, W & Gall, J

متغیر وابسته) موردبررسی قرار گرفت. برای اجرای این پژوهش و به منظور جلب رضایت آزمودنی‌ها و آگاهی از اهداف و اهمیت پژوهش، از آزمودنی‌های خواسته شد که در یک جلسه توجیهی شرکت کنند. در این جلسه با تشریح اهداف پژوهش، موافقت لازم آزمودنی‌ها برای شرکت در پژوهش حاصل گردید.

ابزار پژوهش حاضر از قرار زیر است:

مقیاس خطرپذیری نوجوانان ایرانی^۱ (IARS): مقیاس خطرپذیری نوجوانان ایرانی (IARS) توسط زاده محمدی، احمد آبادی و حیدری (۱۳۹۰) تدوین گردید. در این مقیاس ۳۸ گویه برای سنجش آسیب‌پذیری نوجوانان در مقابل ۷ دسته از رفتارهای پرخطر شامل: ۱- گرایش به مواد مخدر، ۲- گرایش به الکل، ۳- گرایش به سیگار، ۴- گرایش خشونت، ۵- گرایش به رابطه و رفتار جنسی، ۶- گرایش به رابطه به جنس مخالف، و ۷- گرایش به رانندگی خطرناک است. در این ابزار، پاسخ گویی روی مقیاس پنج درجه‌ای از کاملاً مخالف (نمره یک) تا کاملاً موافق (نمره پنج) انجام می‌گردد. در این مقیاس تمامی گویه‌ها هم جهت بوده و نیازی به نمره گذاری وارونه وجود نداشته بنابراین نمره بالاتر؛ نشان گر میزان خطرپذیری بیشتر است (زاده محمدی، احمد آبادی و حیدری، ۱۳۹۰). برای روایی صوری^۲ IARS، این مقیاس توسط شش روان‌شناس و متخصص مسائل جوانان بررسی و اصلاحات پیشنهادی آنان در متن مقیاس اعمال گردید. روایی سازه^۳ نیز به روش تحلیل عاملی اکتشافی بررسی گردیده است. برای بررسی کفایت اندازه نمونه از آزمون کفایت نمونه‌گیری کایرز-میر - اولکین^۴ (KMO) و آزمون کرویت بارلت^۵ استفاده شده است. و هر دو مورد بیان گر مناسب بودن مقیاس IARS بوده است. در بررسی پایایی IARS نیز برای همسانی درونی، ضریب آلفای کرونباخ و ضریب همبستگی پیرسون هر گویه با خرده مقیاس مربوط محاسبه شده است. زاده محمدی، احمد آبادی و حیدری ضریب آلفای کرونباخ برای کل ۳۸ گویه را در مقیاس IARS برابر ۰/۹۴ بدست آوردند و ضریب آلفای

۱. Iranian Adolescents Risk-taking Scale

۲. face validity

۳. Construct validity

۴. Kaiser-Meyer-Olkin measure of sampling adequacy

۵. Bartlett test of sphericity

کرونباخ را نیز برای خرده مقیاس‌های ذکر شده به ترتیب: ۰/۹۰، ۰/۹۰، ۰/۹۳، ۰/۷۸، ۰/۸۷، ۰/۸۳ و ۰/۷۴ حکایت کردند (زاده محمدی، احمد آبادی و حیدری، ۱۳۹۰).

یافته‌ها

در جدول شماره ۱ نتایج مربوط به آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) دو گروه آزمایش و کنترل در شرایط پیش‌آزمون و پس‌آزمون نشان داده شده است.

جدول ۱. آماره‌های توصیفی نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون در متغیر رفتارهای پرخطر

در دو گروه آزمایش و کنترل				
متغیر	مرحله	گروه تعداد	میانگین	انحراف معیار
رفتارهای پرخطر	پیش‌آزمون	آزمایش	۳۳/۴۷	۶/۵۹
		کنترل	۳۲/۸۲	۵/۶۶
	پس‌آزمون	آزمایش	۲۶/۸۲	۵/۰۳
		کنترل	۳۰/۵۶	۶/۹۰

همان‌طور که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌گردد میانگین نمرات پیش‌آزمون در گروه آزمایش ۳۳/۴۷ و در گروه کنترل ۳۲/۸۲ است که اختلاف زیادی نشان نمی‌دهد. اما در میانگین نمرات پس‌آزمون، گروه آزمایش کاهش زیادی را از خود نشان می‌دهد. جهت بررسی پیش‌فرض‌های تحلیل کوواریانس از آزمون لون^۱ برای بررسی تساوی واریانس خطای دو گروه استفاده شد. بررسی همگنی واریانس‌ها نشان داد که معناداری آزمون لون در نمرات مقیاس IARS، بیشتر از ۰/۰۵ است. با توجه به این امر، پیش‌فرض همگنی واریانس‌های خطا در گروه‌های مورد مطالعه محقق شده است. بررسی همگنی شیب خط رگرسیون نیز از معنادار نبودن تعامل شرایط و پیش‌آزمون حمایت می‌کند. بنابراین هر دو پیش‌فرض در مرحله پس‌آزمون برقرار هستند و به این ترتیب می‌توان از تحلیل کوواریانس^۲ برای تحلیل نمرات آزمون‌ها استفاده کرد. در جدول ۲ نتایج مربوط به تحلیل کوواریانس ارائه گردیده است.

۱. Levene's test

۲. Analyze of Covariance (ANCOVA)

جدول ۲. نتایج تحلیل کوواریانس متغیر خطرپذیری

منابع	مجموع مجدورات	درجه آزادی	میانگین مجدورات	F	سطح معناداری
پیش‌آزمون	۲۳/۴۴	۱	۲۳/۴۴	۴/۲۷	۰/۰۹۴
گروه	۷۰/۶۲	۱	۷۰/۶۲	۱۰/۴۲	۰/۰۰۱
خطا	۱۹۳/۸۱	۲۷	۷/۱۷		
کل	۱۷۳۱۳/۸۷	۳۰			

همان‌گونه که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌گردد، تفاوت بین میانگین‌های دو گروه معنی‌دار است. بنابراین می‌توان گفت میانگین متغیر خطرپذیری در گروه آزمایش پس از اجرای مداخله و اِعمال متغیر مستقل، کاهش معناداری از خود نشان داده است. بنابراین گوش فرادادن به تلاوت قرآن باعث کاهش خطرپذیری نوجوانان در مقابل رفتارهای پرخطر گردیده است.

بحث و نتیجه‌گیری

فرض پژوهشی در این تحقیق عبارت بود از اینکه: بین خطرپذیری نوجوانان مقطع دبیرستان که در معرض تلاوت قرآن قرار می‌گیرند و خطرپذیری نوجوانان گروه گواه که مداخله‌ای بر آنها صورت نگرفته تفاوت معنا دار وجود دارد. به عبارت دیگر استماع تلاوت قرآن - گوش دادن به همراه توجه به معانی - به عنوان متغیر مستقل بر میزان خطرپذیری نوجوانان در مقابل رفتارهای پرخطر به عنوان متغیر وابسته تأثیر دارد و بین میانگین‌های پس‌آزمون در گروه آزمایش یعنی گروهی که در معرض متغیر مستقل، قرار گرفته‌اند و میانگین پس‌آزمون در گروه گواه یعنی گروهی که در معرض متغیر مستقل قرار نگرفتند تفاوت معنی‌دار وجود دارد. بر اساس یافته‌های پژوهش، استماع تلاوت آیات قرآن کریم - گوش دادن به همراه توجه به معانی - باعث کاهش میزان خطرپذیری نوجوانان مقطع دبیرستان در مقابل رفتارهای پرخطر می‌گردد. گرچه در خصوص متغیرهای مرتبط با قرآن و متغیر خطرپذیری به شکل خاص پژوهشی وجود ندارد ولی می‌توان بیان داشت که نتایج پژوهش حاضر همسو با پژوهش‌هایی بوده است که به‌طور کلی متغیر دین و مذهب را (که به شکل عام متضمن قرآن

و تعالیم والای آن است) با متغیر رفتارهای پرخطر بررسی نموده‌اند. در این راستا می‌توان به پژوهش مقطعی قره داغی، محمودی و اصل فتاحی (۱۳۹۱) در ارتباط با دانش آموزان دختر دوره متوسطه اشاره نمود این پژوهشگران در تحقیق خود به پیش‌بینی رفتارهای پرخطر بر اساس جهت‌گیری مذهبی و سبک مقابله‌ای پرداختند و گزارش نمودند که بین جهت‌گیری مذهبی درونی با رفتار پرخطر در دانش‌آموزان همبستگی معکوس و متوسط، و بین جهت‌گیری مذهبی بیرونی و رفتارهای پرخطر دانش‌آموزان همبستگی مستقیم، ضعیف و معنا دار وجود دارد. (قره داغی، محمودی و اصل فتاحی، ۱۳۹۱) میری، اسدی و رضائی نژاد (۱۳۹۱) نیز در بررسی خود از نقش مذهب‌گرایی و سبک‌های تربیتی ادارک شده در رفتارهای پرخطر دانش‌جویان دختر و پسر بیان داشتند که اثر مذهب‌گرایی و سبک‌های تربیتی ادارک شده بر رفتارهای پرخطر به‌طور مثبت معنا دار بوده است (میری، اسدی و رضائی نژاد، ۱۳۹۱). در تحلیل نتیجه پژوهش حاضر ابتدا این نکته حائز اهمیت است که در خطرپذیری، آسیب‌ها و تهدیدهای روانی و جسمی ناشی از رفتار پرخطر، برخورد فرد متمرکز است و کمتر پیامدهای اجتماعی این نوع رفتارها مورد تأکید قرار می‌گیرد. همچنین، خطرپذیری به آسیب‌پذیری فرد از سوی محیط و نزدیکان و به تمایلات و باورهای نادرست و تهدیدکننده فرد در باره رفتارهای پرخطر نیز اشاره دارد (زاده محمدی، احمدآبادی، حیدری، ۱۳۹۱). بنابراین می‌توان چنین تبیین نمود که تلاوت قرآن با توجه به ویژگی‌های آهنگین و جذاب لفظی و با توجه به تعالیم و آموزه‌های متعالی بر ابعاد مختلف جسمی، هیجانی و شناختی فرد تأثیر گذاشته و فرد را هم از نظر پیشگیری و عدم ورود به رفتارهای پرخطر و هم از نظر بازداری بعد از ورود در رفتارهای پرخطر ایمن‌سازی می‌کند برای توضیح تبیین فوق باید ویژگی‌های مرتبط با لفظ قرآن و تأثیرگذاری آن بر افراد و همچنین ویژگی‌های متعالی این کتاب از نظر معنایی در نظر گرفته شود. در بُعد لفظی، می‌توان چنین بیان داشت که قرآن با سبک خاص و جذابی که دارد نوعی آرامش را برای فرد تلاوت‌کننده و شنونده به همراه می‌آورد لذا در کلام پیامبر اسلام - صل الله علیه وآله - آمده که «برای هر چیزی

زینت و زیوری است و زینت قرآن صدای خوش و نیکوست»^۱ (کلینی، ۳۲۸ ق، ترجمه آیت الهی، ۱۳۸۷) این آرامش با توجه به نگرش فرد مبنی بر تقدس کلام و الهی بودن آن افزایش می‌یابد و با عمق جان فرد پیوند می‌خورد چنانچه امام صادق - علیه السلام - در حدیثی می‌فرماید: «هر جوان مؤمنی که قرآن بخواند، قرآن با گوشت و خونس آمیخته گردد»^۲ (کلینی، ۳۲۸ ق، ترجمه آیت الهی، ۱۳۸۷) و در نهایت این نوع آرامش که آمیزه‌ای از آرامش درونی برحسب اعتقادات و نگرش و آرامش بیرونی برحسب خواندن یا شنیدن کلام الهی است موجب می‌شود سعه صدر و قدرت درونی او در مدیریت و کنترل هیجانی‌اش می‌شود چنانچه حضرت علی - علیه السلام - می‌فرماید: «برترین ذکر، قرآن است. بواسطه قرآن سعه صدر حاصل و ضمائر روشن و نورانی می‌شود»^۳ (محمدی ری شهری، ۱۳۸۴، ترجمه شیخی، ۱۳۹۳). لذا پیامبر اسلام - صل الله علیه و آله - برای ترعیب در قرائت قرآن و شنیدن آن می‌فرماید: «قرائت کننده قرآن و شنونده آن، هر دو اجر و پاداش یکسان دارند»^۴ (نوری، ۱۳۲۰ ق). در ارتباط با این تبیین، به‌عنوان نمونه می‌توان به پژوهش پژهان، روانسالار، عباسی، محمدی، مهدوی نسب، رخشانی، حدادینیا، گل محمدی (۱۳۹۳) اشاره نمود این پژوهشگران با بررسی تأثیر آوای قرآن کریم بر میزان فاکتورهای سیستم ایمنی در انسان نشان دادند که شنیدن تلاوت قرآن کریم هم به روش قرائت مجلسی و هم به روش قرائت ترتیل، باعث افزایش میزان فاکتورهای سیستم ایمنی و تقویت سیستم ایمنی بدن برای مقابله با شرایط بحرانی و استرسی می‌گردد (پژهان، روانسالار، عباسی، محمدی، مهدوی نسب، رخشانی، حدادینیا، گل محمدی، ۱۳۹۲). تقی لو (۱۳۸۸) در پژوهش خود بیان داشت که آموزش روخوانی قرآن بر کاهش استرس در بین جوانان و نوجوانان مؤثر و تأثیرگذار بوده است (تقی لو، ۱۳۸۸). همچنین می‌توان به پژوهش میر باقر آجریز و رنجبر (۱۳۸۹) اشاره نمود نتیجه تحقیق آن‌ها نشان داد که آوای دلنشین و موزون قرآن که از جمله ابعاد اعجاز قرآن

۱. لِكُلِّ شَيْءٍ حَلِيَّةٌ وَ حَلِيَّةُ الْقُرْآنِ الصَّوْتُ الْحَسَنُ

۲. مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَ هُوَ شَابٌ مُؤْمِنٌ، اِخْتَلَطَ الْقُرْآنُ بِلَحْمِهِ وَ دَمِهِ

۳. أَفْضَلُ الذِّكْرِ الْقُرْآنُ بِهٖ تُشْرَحُ الصُّدُورُ وَ تَسْتَبِيرُ السَّرَائِرُ

۴. قَارِئُ الْقُرْآنِ وَ الْمُسْتَمِعُ فِي الْأَجْرِ سَوَاءٌ

است به‌عنوان یک روش درمانی غیر دارویی، جهت کاهش اضطراب مادران قبل از عمل سزارین می‌توان استفاده نمود (میرباقر آجریز، رنجبر، ۱۳۸۹). در اشاره به همین ویژگی (به همراه ویژگی معنایی) علی بن ابراهیم قمی (۳۰۷ ق) در ذیل آیه ۴۶ سوره اسراء بیان می‌کند که حتی قریش - با وجود دشمنی و عناد آشکار که با پیامبر اکرم (ص) و خدای او داشتند - در اوایل بعثت پیامبر، به هنگامی که پیامبر اکرم (ص) در نیمه‌های شب به قرائت قرآن می‌پرداخت، پنهانی و با علاقه فراوان به قرائت وی گوش می‌سپردند. (قمی، ۳۰۷ ق، ترجمه رضوانی، ۱۳۹۲).

در بُعد اهمیت معانی و تعالیم قرآن نیز می‌توان چنین بیان داشت که قرآن کریم با بیان آموزه‌های متعالی تربیتی، فرد را در جنبه‌های انگیزش و نگرش، آگاهی و شناخت، ارزیابی منطقی، تشویق به اعمال شایسته و برحذر داشتن از اعمال ناشایست ایمن می‌نماید. به‌عبارت دیگر نو جوان با استمداد از دستورات قرآنی از قبیل فرونشاندن خشم و گذشتن از خطای دیگران^۱ (آل عمران، ۱۳۴)؛ انفاق مال و کمک به خویشاوندان، یتیمان، فقیران و در راه ماندگان (البقره، ۱۷۷)؛ تواضع، فروتنی نسبت به مردم و پرهیز از غرور و تکبر^۲ (لقمان، ۱۸)؛ نرمی در سخن گفتن با مردم^۳ (البقره، ۸۳)؛ تعامل و روابط خوب با والدین و پرهیز از آزار و اذیت آن‌ها حتی در گفتار^۴ (الاسراء، ۲۳) صبر و استقامت در برابر مشکلات و ناملایمات زندگی^۵ (البقره، ۱۵۵)؛ پرهیز از عیب جوئی و طعنه زدن^۶ (الهمزه، ۱)، پرهیز از مسخره نمودن، نسبت ندادن القاب زشت به دیگران و دوری از بدبینی و سوء ظن^۷

۱. وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ.

۲. وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرْحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

۳. وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا

۴. وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَوْفًا وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا.

۵. وَلِكُلُّوْكُمْ بَنِيٌّ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿۱۵۵﴾

۶. وَيُلِّ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٌ

۷. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَرُوا بِاللِّقَابِ بِنِسِ الْأَسْمِ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿۱۱﴾ يَا أَيُّهَا

(الحجرات، ۱۱ و ۱۲) و... به شناخت بالایی از خود، محیط، ایدئولوژی و راهبردهای مثبت و مؤثر برای زندگی دست می‌یابد که در سایه نگرش قرآنی به زندگی که یک نگرش خوش بینانه و بدور از بدبینی است (محمدعلی نژاد عمان و کمالوند، ۱۳۹۵). موجب می‌شود نوجوان نسبت به رفتارهای پرخطر با آگاهی، خود مدیریتی و کنترل هیجانی بیشتر و مناسب‌تری روبرو گردد، لذا حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «هیچ کسی با این قرآن همنشین نشد، مگر اینکه چون از نزد آن برخاست، یا با فزونی و یا با کاستی همراه گردید، فزونی در هدایت، و کاستی از کور دلی و جهالت»^۱ (شریف الرضی، ۳۵۹ق، ترجمه دشتی، ۱۳۷۹). چنانچه فلدمن و ایوت^۲ (۱۹۹۰) بیان داشته نوجوان در سنین نوجوانی به اکتشاف، اتکاء به نفس، کنترل بر خود، توانایی تصمیم‌گیری مستقلانه و انتخاب دست می‌زند (فلدمن و ایوت، ۱۹۹۰). این زمینه‌ها نیاز به منابع اطلاعاتی قوی و رشد اجتماعی مناسب دارد تا به شکل صحیحی شکل گرفته یا باز سازی و تقویت شود، این منابع توسط آموزه‌های تربیتی و متعالی قرآن برای فرد تحقق می‌بخشد. خداوند نیز هدف والای نزول کتاب آسمانی قرآن را چنین بیان می‌دارد: «ماه رمضان است ماهی که قرآن، برای راهنمایی مردم و نشانه‌های هدایت و فرق میان حق و باطل در آن نازل شده است»^۳ (البقره، ۱۸۵). برای این بُعد از تحلیل نیز پژوهش‌های تأیید کننده‌ای انجام گرفته است. به عنوان مثال، اسماعیلی، حسینی، مهدیان، رضائیان و هادوی (۱۳۹۴) در تحقیق خود در ارتباط با آموزه‌های قرآن در جهت تأمین، حفظ و ارتقاء بُعد چهارم سلامت (سلامت معنوی) دریافتند که ایمان به یک قدرت متعالی، ذکر و یاد خدا و همچنین توکل به خدا سه مؤلفه اصلی و اساسی در قرآن بوده که بر ارتقاء و حفظ سلامت معنوی نقش بسیار مؤثری داشته‌اند و پیامدهایی همچون: قدرت تصمیم‌گیری، هدفمند شدن زندگی و معنادار بودن آن، ارتباط بایک قدرت متعالی، شجاعت و دوری از ترس‌های بی مورد، برقراری روابط صحیح با دیگران و برخورداری از تعادل در

الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۲﴾

۱. ما جالسَ هَذَا الْقُرْآنَ أَحَدًا أَلَا قَامَ عَنْهُ بِزِيَادَةٍ أَوْ نُقْصَانٍ؛ زِيَادَةٍ فِي هُدًى أَوْ نُقْصَانٍ مِّنْ عَمَى

۲. Feldman, S. S, & Elliott, G. R

۳. شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ.

زندگی، برای افراد داشته است (اسماعیلی، حسینی، مهدیان، رضائیان و هادوی، ۱۳۹۴). به‌عنوان نمونه‌ای دیگر، پژوهش مقطعی خادمیان (۱۳۹۱) - که می‌توان آنرا برای اواخر نوجوانی و اوایل جوانی لحاظ نمود - نشان داد، گروه دانشجویان دختر که قرائت قرآن داشتند در مقایسه با گروهی که قرائت قرآن نداشتند کمتر با تنگی‌های روانی مواجه می‌شوند و در صورت مواجه شدن نیز بیشتر از راهبرد مقابله‌ای مسئله مدار استفاده می‌کنند در مقابل، دانشجویان غیر قاری قرآن بیشتر از راهبرد مقابله‌ای هیجان محور استفاده می‌کنند (خادمیان، ۱۳۹۱). در راستای تأیید این جنبه از تحلیل می‌توان به تحقیق فرنام و حمیدی (۱۳۹۴) و تحقیق زادشیر، استکی و امامی پور (۱۳۸۸) نیز استناد نمود در تحقیق اول نتیجه تحقیق حاکی از آن بود که آموزش گروهی مثبت‌نگری با تأکید بر قرآن و آموزه‌های اسلامی موجب افزایش تمام زیر مقیاس‌های کیفیت زندگی در گروه آزمایش گردیده است (فرنام و حمیدی، ۱۳۹۴). تحقیق دوم نیز نشان داده دانش آموزانی که تحت تعلیم آموزش قرآن به شیوه حفظ با معانی قرار گرفتند در مقایسه با دانش آموزان عادی قضاوت اخلاقی و رشد اجتماعی بیشتری از خود نشان دادند (زادشیر، استکی و امامی پور، ۱۳۸۸).

با توجه به اهمیت دوره نوجوانی و اهمیت موضوع و همچنین با توجه به کمبود پژوهش‌های علمی مرتبط و کمبود ابزارهای سنجش دقیق و مکفی پیشنهاد می‌شود: محققین به ساخت ابزارهای دقیق و استاندارد در ارتباط با متغیرهای مرتبط با تلاوت قرآن (هم از نظر لفظ و هم از نظر معنا) پردازند و گستره تحقیقات در رابطه با ویژگی‌های لفظی و معنایی تلاوت قرآن را با سائر متغیرهای روان‌شناختی، جامعه‌شناختی و تعلیم و تربیت افزایش دهند. در این زمینه موضوعات و سؤالات زیادی قابل طرح است که پژوهش‌های آتی می‌تواند به آن‌ها پاسخ دهد. تحقیق حاضر نیز به‌عنوان یک تحقیق جدید فقط برای دانش آموزان پسر انجام گردید لذا تحقیقات آینده می‌تواند دو جنس پسر و دختر را بر اساس سنین و جامعه‌های آماری دیگر نیز اجرا نمایند.

منابع

- آتش نفس، الهه. قربانی، راهب. طباطبایی، سید موسی. عبدوس، حسین. عباس پور، سمیه و محمودیان، علیرضا (۱۳۹۳). رفتارهای پرخطر شایع و عوامل خانوادگی مؤثر بر آن از دیدگاه نوجوانان (پژوهش کیفی). فصلنامه خانواده پژوهی، ۱۰(۳۸)، ۲۱۷-۲۳۳.
- اسماعیلی، عباس. حسینی، سید محمد. مهدیان، فرشته. رضائیان، محسن و هادوی، مریم (۱۳۹۴). آموزه‌های قرآن در تأمین، حفظ و ارتقاء بعد چهارم (سلامت معنوی): یک مطالعه موردی. فصلنامه علمی - پژوهشی طب و تزکیه، ۲۴(۱)، ۹-۱۸.
- اسماعیلی صدرآبادی، مهدی. جدادی، مریم. رفیع خواه، محسن و نقی زاده، زهرا (۱۳۹۵). بررسی اثربخشی تدبیر در آیات قرآن کریم برافزایش سلامت روان. دوفصلنامه تخصصی پژوهشهای میان رشته‌ای قرآن کریم، ۷(۱)، ۶۴-۵۱.
- القرآن الکریم، ترجمه: مکارم شیرازی (۱۳۷۱). قم: انتشارات دارالقرآن الکریم.
- انصاری جابری، علی. نگاهبان بنایی، طیه. صیادی اناری. احمدرضا و آقامحمد حسنی، پروین (۱۳۸۴). تأثیر آوای قرآن کریم برافسردگی بیماران بستری در بخش اعصاب و روان بیمارستان مرادی رفسنجان. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی کردستان، ۱۰(۲)، ۴۸-۴۲.
- باریکانی، آمنه (۱۳۸۷). رفتارهای پرخطر در نوجوانان مدارس راهنمایی و دبیرستانهای شهر تهران. مجله روان پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران، ۱۴(۲)، ۱۹۸-۱۹۲.
- پژهان، اکبر. روانسالار، حسن. عباسی، مصطفی. محمدی، خدیجه. مهدوی نسب، جواد. رخشانی، محمدحسن. حدادنیا، جواد و گل محمدی، رحیم (۱۳۹۳). تأثیر شنیدن آوای قرآن کریم بر میزان فاکتورهای سیستم ایمنی در انسان. مجله دانشگاه علوم پزشکی سبزوار، ۲۱(۱)، ۶۰-۵۳.
- تقی لو، صادق (۱۳۸۸). تأثیر آموزش روخوانی قرآن بر کاهش استرس در بین جوانان و نوجوانان. مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان، ۱۸(۷۱)، ۸۱-۷۲.

خادمیان، حسین (۱۳۹۱). تأثیر قرائت قرآن بر تنیدگی‌های روانی و راهبردهای مقابله‌ای در بین دانشجویان. دو فصلنامه علمی پژوهشی، مطالعات اسلام و روان‌شناسی، ۳(۱۰)، ۶۳-۸۴.

رشید، خسرو (۱۳۹۴). رفتارهای پرخطر در بین دانش آموزان نوجوان دختر و پسر شهر تهران. فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۵(۵۷)، ۳۲-۵۶.

زاد شیر، فرزانه. استکی، مهناز و امامی پور، سوزان (۱۳۸۸). مقایسه قضاوت اخلاقی و رشد اجتماعی دانش آموزان دبستان‌های غیر انتفاعی تحت تعلیم آموزش قرآن به شیوه حفظ با معانی با غیر انتفاعی عادی. فصلنامه روان‌شناسی کاربردی، ۳(۲)، ۲۵-۴۷.

زاده محمدی، علی. احمدآبادی، زهره و حیدری، محمود (۱۳۹۰). تدوین و بررسی ویژگی‌های روان سنجی مقیاس خطر پذیری نوجوانان ایرانی. مجله روان‌شناسی بالینی ایران، ۱۷(۳)، ۲۱۸-۲۲۵.

زاکرم، فیل (۱۳۸۴). درآمدی بر جامعه‌شناسی دین. مترجم: خشایار دیهیمی (۱۳۹۴)، تهران: انتشارات حکمت

سایبان فرد، زهرا (۱۳۸۱). بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی (درونی - برونی) با شیوه‌های مقابله با استرس در دانشجویان دانشگاه‌های تهران. پایان‌نامه، تهران: دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی.

شاملو، سعید (۱۳۹۲). آسیب‌شناسی روانی. چاپ سیزدهم، انتشارات رشد. شریف الرضی، محمد بن حسن (۴۰۶-۳۵۹ ق)، نهج البلاغه. مترجم: محمد دشتی (۱۳۷۹)، قم: انتشارات مشهور.

شفرز، برنهارد (۱۹۳۴). مبانی جامعه‌شناسی جوانان. مترجم: کرامت الله راسخ (۱۳۹۳). تهران: نشر نی

فرنام، علی و حمیدی، محمد (۱۳۹۵). اثربخشی آموزش مثبت‌نگری در افزایش امید با تأکید بر قرآن و آموزه‌های اسلامی. فصلنامه مطالعات روان‌شناسی بالینی، ۶(۲۲)، ۲۴-۴۶.

فرنام، علی و حمیدی، محمد (۱۳۹۴). اثربخشی آموزش مثبت نگری در افزایش کیفیت زندگی با تأکید بر قرآن و آموزه‌های اسلامی، فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۶(۲۲)، ۸۵-۶۱.

فقیهی، علی نقی (۱۳۸۶). آموزش‌های روان‌شناختی مبتنی بر قرآن و حدیث و بررسی تاثیرات روانی و تربیتی آن در روابط همسران، نشریه‌ی تربیت اسلامی، ۲(۴)، ۱۳۰-۸۹.

قره داغی، علی. محمودی، جعفری و اصل فتاحی، بهرام (۱۳۹۱). پیش‌بینی رفتارهای پرخطر بر اساس جهت‌گیری مذهبی و سبک مقابله‌ای در دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهرستان مرند. فصلنامه زن و مطالعات خانواده، ۴(۵)، ۱۶۶-۱۴۹.

قمی، علی بن ابراهیم (۳۰۷ ق). کتاب تفسیر قمی. مترجم: جابر رضوانی (۱۳۹۲)، قم: انتشارات بنی الزهرا «س».

کلینی، محمد بن یعقوب (۳۲۸ ق). اصول کافی. مترجم: مهدی آیت‌اللهی (۱۳۸۷)، تهران: نشر جهان آرا

گال، مردیت، بورگک، والتر. گال، جوئیس (۱۹۴۲). روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی. مترجم: احمد رضا نصر، حمید رضا عریضی، محمود ابوالقاسمی، خسرو باقری، محمد حسین علامت‌ساز، محمد جعفر پاک سرشت، علی دلاور، علیرضا کیامنش، غلامرضا خوی نژاد (۱۳۹۱). جلد دوم، تهران: انتشارات سمت، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی

گوتک، جرال‌الدال (۱۹۹۷). مکاتب فلسفی و آراء تربیتی. ترجمه محمد جعفر پاک سرشت (۱۳۹۰). تهران، انتشارات سمت.

محمدی ری شهری، محمد (۱۳۸۴)، میزان الحکمه. مترجم: حمید رضا شیخی (۱۳۹۳)، تهران: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث

مطهری، مرتضی (۱۳۵۲). دسته‌کتاب‌های علوم قرآنی، کتاب‌آشنایی با قرآن. انتشارات صدرا (چاپ شده: ۱۳۹۶). ج ۲، صفحات ۱۸۳-۱۷۲.

محمدعلی نژاد عمران، روح الله و کمالوند، پیمان (۱۳۹۵). مفهوم شناسی تطبیقی عزت نفس در قرآن و روان‌شناسی انسان گرا، ۷(۲۷)، ۱-۳۲.

میر باقر آجریز، ندا و رنجبر، نرگس (۱۳۸۹). تأثیر آوای قرآن کریم بر میزان اضطراب مادران قبل از عمل سزارین (کارآزمایی بالینی تصادفی شده) مجله علوم پزشکی قم، ۴(۱)، ۱۵-۱۹.

میری، نادر. اسدی، مسعود و رضائی نژاد، سالار (۱۳۹۱). نقش مذهب گرایی و سبک‌های تربیتی ادارک شده در رفتارهای پرخطر دانشجویان دختر و پسر. فصلنامه پژوهش‌های روان اجتماعی، ۳(۹)، ۱-۱۴.

نوری، حسین بن محمد تقی (۱۳۲۰ ق). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل. قم: انتشارات آل البيت

Aughinbaugh, A., & Gittleman, M. (۲۰۰۳). Maternal employment and adolescent risky behavior. U.S. Department of Labour, Working paper ۳۶۶

Carr Gregg, M. R., & Grover, S. R. (۲۰۰۳). Risk taking behaviour of young women in Australia, screening for health risk behaviors. Medical Journal of Australia, (۱۷۸): ۶۰۱-۶۰۴.

Feldman, S. S., & Elliott, G. R. (۱۹۹۰). At the threshold: The developing adolescent. Cambridge: Harvard University Press.

Furstenberg, F. F. (۲۰۰۰). The sociology of adolescence and youth in the ۱۹۹۰s: A critical commentary. Journal of Marriage and the Family, (۶۲): ۸۹۶-۹۱۰.

Harris, K. N., Duncan, G. J., & Boisjoly, J. (۲۰۰۲). Evaluation the role of nothing to lose, attitudes on risky behavior in adolescence. Social Forces, ۸۰, ۱۰۰۵-۱۰۳۹.

. Moss, E. L., & Dobson, K. The place of spirituality in psychological end of life care. Scientific Journal of Mental Health. ۲۰۰۶; ۳۴(۱): ۱۰۲-۱۱۰.

Smith, C. (۲۰۰۳). Theorizing religious effects among American adolescents. Journal for the scientific study of religion.

Russell, V, & Robert, B. ABC of adolescence. BMJ ۲۰۰۵; ۳۳۰(۷۴۸۸): ۴۱۱-۴.